

Українська мова
(мова навчання)

4 клас

119 годин

I семестр – 64 години (4 години на тиждень);

II семестр – 55 годин (3 години на тиждень)

У 4 класі завершується вивчення початкового курсу української мови. Учні мають не тільки здобути нові знання, уміння і навички в роботі над текстом, із граматики, фонетики, правопису та розвитку мовлення, а й систематизувати відомості з різних розділів мови, узагальнити і закріпити опрацьоване в 1–3 класах. Адже знання і мовленнєві вміння, набуті молодшими школярами в початкових класах, стануть основою для вивчення систематичного курсу рідної мови в основній і старшій структурних ланках загальноосвітньої школи.

Структурування курсу здійснено за принципом змістового узагальнення.

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух текстів різних стилів, жанрів і типів, які містять не тільки прості речення, а й ускладнені однорідними членами, порівняльними зворотами, та складні. Робота над усвідомленням фактичного змісту тексту. Запам'ятовування послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення виражальних засобів мови у прослуханому висловлюванні. Висловлювання власних думок з приводу почутого. Опрацювання навчальних інструкцій.</p> <p>2. Говоріння (протягом року) Регулювання дихання, сили голосу, темпу мовлення.</p> <p>Складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією — з опорою на допоміжні матеріали і без них.</p> <p>Дотримання правил мовленнєвого етикету, культури спілкування. Переказ (детальний або вибіркового) тексту з опорою на даний або колективно складений план, опорні сполучення слів, а також без опори на допоміжні матеріали.</p> <p>Висловлення своєї думки про предмет почутого, обґрунтування її, доповнення тексту на основі особистого життєвого досвіду (використовуються тексти — розповіді, описи, міркування). Складання зв'язного висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, описаною ситуацією, з опорою на допоміжні матеріали (поданий зачин або кінцівку, опорні сполучення слів, даний або колективно складений план та ін.). Вираження свого ставлення до предмета висловлювання.</p> <p>Оцінювання (з допомогою вчителя) сприйнятого діалогу або зв'язного висловлювання, відзначення в ньому достоїнств, пропозиції щодо доопрацювання, удосконалення.</p> <p>3. Читання (протягом року) Удосконалення навички миттєвого впізнавання найбільш уживаних слів з 4–7 букв і сполучень коротких слів, складених з такої самої кількості знаків. Розпізнавання окремих характерних ознак друкованого матеріалу: розрізнення очима в тексті з діалогом слів дійових осіб, виділених з допомогою тире або лапок, а також слів автора; розпізнавання з одного погляду кількості</p>	<p>Учень/учениця: <i>розуміє</i> з одного прослуховування художній чи науково-популярний текст, час звучання якого триває 3–4 хвилини (320–400 слів); <i>висловлюється</i> з приводу змісту прослуханого; <i>виявляє</i> у сприйнятих на слух текстах образні і влучні вислови, коментує їх; <i>визначає</i> тему й основну думку почутого висловлювання, причинно-наслідкові зв'язки; <i>виявляє</i> своє ставлення до дійових осіб, їхніх вчинків; <i>пов'язує, зіставляє</i> почуте із власними спостереженнями, життєвим досвідом; <i>виконує</i> усні інструкції і настанови вчителя щодо навчальних завдань.</p> <p>Учень/учениця: <i>регулює</i> дихання, силу голосу, темп мовлення залежно від ситуації мовлення і спілкування; <i>бере участь</i> у створенні діалогу на задану тему, за ілюстрацією (з 5–6 реплік для двох учасників без урахування етикетних реплік початку і завершення діалогу) – одним із учасників діалогу може бути вчитель; <i>дотримується</i> правил етикету, культури спілкування; <i>усно переказує</i> текст (детально або вибірково), що належить до художнього або науково-популярного стилю і одного з типів мовлення (розповідь, опис, міркування) — обсяг початкового матеріалу 70–100 слів; <i>висловлює</i> власну думку з приводу почутого; <i>доповнює</i> почуте власними спостереженнями; <i>будує</i> самостійне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування) – за спостереженнями в навколишньому, ілюстрацією, поданим зачином або кінцівкою, за опорними словами, за поданим або колективно складеним планом (час звучання до 3 хвилин); <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>виражає</i> своє ставлення до висловлюваного; <i>дає загальну оцінку</i> почутому діалогу або розповіді, опису чи міркуванню; <i>пропонує</i>, як можна його вдосконалити або доповнити.</p> <p>Учень/учениця: <i>миттєво впізнає</i> в тексті добре знайомі слова, словосполучення (у нашій школі; уяви собі; кілька років; раптом хлопчик; українська мова тощо); <i>розпізнає</i> в тексті з побіжного погляду його окремі особливості: наявність діалогів, віршованих вставок,</p>

<p>слів у реченні, складеному з 4–5 слів, зміни порядку слів у двох схожих реченнях невеликої довжини. Вправління в орієнтуванні у змісті опрацьованого тексту. Виявлення елементів опису, міркування у тексті розповідного типу.</p> <p>Читання вголос з дотриманням правильного вимовляння слів із тими особливостями вимови, над якими на уроках велась робота. Інтонаційно правильне читання речень, різних за метою висловлювання, окличних речень. Інтонування речень зі звертаннями, що стоять на початку, в середині, у кінці речення; речень з однорідними членами, в яких є узагальнювальні слова (за зразком, без уживання термінів).</p> <p>Читання мовчки речень (коротких абзаців), що відрізняються 1–2 словами. Усвідомлення різниці в значенні схожих, але не однакових речень. Вправління у виявленні з-поміж 2–3 речень того, що відповідає зазначеному вчителем змісту. Самостійне читання мовчки матеріалів, що мають комунікативне навантаження: більш поширені (порівняно з попереднім класом) інструкції до ігрових і навчальних завдань. Самостійне читання мовчки тексту, що міститься у вправі підручника.</p> <p>4. Писемне мовлення (17 годин і протягом року) Складання і записування зв'язаних між собою речень, які описують зміст малюнка, частину інтер'єру класу, навчальну ситуацію на уроці тощо. Складання і записування запитань на задану тему та відповідей на запитання, поставлені однокласником (вчителем). Робота з деформованим текстом: виявлення відсутніх абзаців, переставлення частин тексту, вилучення речень, які не відповідають темі, додавання кінцівки (заключного речення), заміна недоречно повторюваних слів, забезпечення зв'язку між реченнями та абзацами тексту. Детальний та вибірковий переказ (розповідний текст з елементами опису або міркування) за колективно і самостійно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали, дотримуючись тричастинної структури висловлювання.</p> <p>Самостійне складання письмового висловлювання типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін., використання виражальних засобів мови, виявлення свого ставлення до предмета висловлювання. Складання записки, яка містить пояснення якогось факту, привітання, запрошення. Обговорення своїх письмових робіт у парах, невеликих групах; відзначення позитивних сторін роботи, висловлення порад щодо їх доопрацювання. Удосконалення написаного</p>	<p>кількість абзаців на сторінці, кількість слів у невеликому (з 4–5 слів) реченні; <i>орієнтується</i> в попередньо опрацьованому тексті; <i>знаходить</i> протягом 0,5–1 секунди у тексті зазначені вчителем елементи змісту під час виконання завдань з вибіркового читання (місце, час, причину дії, вчинки дійових осіб тощо); елемент опису, міркування у розповідному тексті; <i>читає</i> вголос наприкінці I семестру в темпі – 80–85 слів за хвилину, наприкінці II семестру в темпі – 90–95 слів за хвилину; <i>виразно, інтонаційно правильно читає</i> речення, різні за метою висловлювання, зі звертаннями, з однорідними членами з орієнтацією на загальний зміст та розділові знаки в середині і в кінці; <i>робить</i> у процесі читання усвідомлені паузи, виділяє в тексті логічно значущі слова; використовує міміку, жести під час читання текстів, вивчених напам'ять; <i>помічає і пояснює</i> різницю в змісті прочитаних коротких абзаців, 2–3 речень, що відрізняються між собою кількома словами (використовуються речення довші і порівняно важчі, ніж у 3 класі); <i>читає і розуміє</i> інструктивні матеріали до виконання навчальних та ігрових завдань; <i>виконує</i> адекватні дії за навчальним текстом підручника.</p> <p>Учень/учениця: <i>складає і записує</i> 3–4 зв'язані між собою речення за змістом ілюстрації, навчальної ситуації, запропонованої вчителем; 3–4 запитання на задану тему, відповіді на запитання, поставлені однокласниками; <i>відновлює</i> деформований з навчальною метою текст, удосконалює його за настановами вчителя; <i>пише</i> переказ розповідного тексту з елементами опису або міркування (обсяг початкового тексту 70–100 слів) за колективно або самостійно складеним планом з опорою на допоміжні матеріали (подані зачин або кінцівку, ключові словосполучення та ін.) з дотриманням тричастинної структури висловлювання, використанням виражальних засобів мови; <i>складає</i> самостійне письмове висловлювання (60–80 слів) типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: за прочитаним твором, епізодом з переглянутого фільму, ситуацією з життя класу, родини і т. ін.; <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>записує</i> свою думку про предмет висловлювання; <i>складає</i> записку з поясненням певного факту, привітання, запрошення; <i>бере участь</i> в обговоренні письмових робіт у парах, групах; <i>відзначає</i> позитивні сторони, <i>висловлює</i> поради щодо можливого удосконалення тексту, спираючись на пам'ятку, підготовлену вчителем; <i>удосконалює</i> письмовий текст</p>
--	--

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Мова і мовлення (3 години і протягом року) Мова – жива скарбниця історії народу. Неперервне поповнення словникового складу мови. Старі й нові слова в мові. Культура мовлення і спілкування в різних мовленнєвих ситуаціях</p> <p>2. Текст (9 годин і протягом року) Закріплення поняття про будову текстів різних типів. Тема і мета висловлювання. Заголовок. Визначення теми висловлювання у текстах-розповідях, описах, міркуваннях, формулювання основної думки. Знаходження та інтонаційне виділення у реченнях тексту (монологічного і діалогічного) слів, найважливіших для висловлення думки. Спостереження над засобами зв'язку речень у тексті. Лексичні засоби для зв'язку речень у тексті. Поділ тексту на частини, складання плану з допомогою вчителя та самостійно. Спостереження за роллю абзаців.</p> <p>Спостереження за особливостями змісту та побудови тексту-міркування: наявність певного твердження, доказів та висновків. Побудова тексту-міркування, добір переконливих доказів, формулювання висновку. Складання художніх та науково-популярних описів. Вправи на порівняння художнього і науково-популярного описів.</p> <p>Вправлення у написанні замітки до стінгазети, листа</p> <p>3. Речення (8 годин і протягом року) Повторення й узагальнення вивченого про види речень за метою висловлювання, про головні і другорядні члени речення. Встановлення зв'язку слів у реченнях: виділення головних і другорядних членів. Визначення, за допомогою чого зв'язуються слова (за допомогою закінчень і прийменників, тільки закінчень).</p> <p>Поширення речень словами та словосполученнями. Складання речень за зразком, за схемою. Відновлення змісту деформованих речень. Поняття про однорідні члени речення. Головні і другорядні однорідні члени речення. Спостереження за вживанням речень з однорідними членами в тексті. Кома при однорідних членах речення. Поєднання однорідних членів за допомогою інтонації, сполучників. Інтонація перелічування та протиставлення. Складання речень з однорідними членами, поширення їх залежними словами; використання речень з однорідними членами у побудові текстів. Граматичні питання до однорідних членів речення</p> <p>4. Слово. Значення слова. Частини мови (3 години) Повторення й узагальнення знань і вмінь учнів про: лексичне значення слова; морфемну будову слова; розрізнення слів, що належать до гнізда спільнокореневих, і форм одного з таких слів.</p> <p>Спостереження за словами, що відповідають на питання <i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки? котрий? котра? котре? котрі? де? коли? як?</i>, а також за службовими словами, до яких не можна поставити питання (<i>і, та, на, від, але</i> тощо).</p>	<p>Учень/учениця: <i>пояснює</i> значення мови в житті народу; <i>упізнає</i> старі й нові слова в наукових і художніх текстах; <i>знає</i> основні ознаки культури усного і писемного мовлення; <i>володіє</i> лексичними засобами її вираження з огляду на ситуацію та учасників спілкування</p> <p>Учень/учениця: <i>знаходить</i> у тексті зачин, основну частину, кінцівку (завершення); <i>самостійно формулює</i> тему і мету (основну думку) тексту; <i>добирає заголовок</i>, який відповідає темі або основній думці тексту; <i>виявляє</i> в тексті слова, які містять важливі відомості тексту; <i>зв'язує</i> два речення за допомогою особових займенників (<i>він, цей, такий</i> у різних родах і числах), слів <i>тоді, спочатку, потім, по-перше, по-друге, нарешті</i> тощо; <i>ділить</i> текст на частини за поданим планом і самостійно у процесі навчальної роботи; <i>записує</i> кожную частину тексту з абзацу; <i>аналізує</i> в навчальній роботі тексти-міркування; <i>виявляє</i> в текстах-міркуваннях твердження, доказ та висновок; <i>будує</i> в навчальній роботі тексти-міркування; <i>бере участь</i> у їх удосконаленні; <i>аналізує</i> в навчальній роботі тексти-описи; <i>виявляє</i> слова, які характеризують істотні ознаки описуваних предметів, явищ; <i>бере участь</i> у порівнянні однотемних текстів-описів художнього і науково-популярного стилів; <i>робить спробу написати</i> замітку до класної (шкільної) стінгазети; <i>пише</i> лист, адресований близькій людині, ровеснику тощо</p> <p>Учень/учениця: <i>дає</i> визначення речень за метою висловлювання; <i>розрізняє</i> на слух і на письмі розповідні, питальні і спонукальні речення; <i>розрізняє</i> серед них окличні і неокличні; <i>знаходить</i> головні і другорядні члени речення у найпростіших випадках; <i>встановлює</i> логіко-граматичні зв'язки між членами речення за допомогою питань; <i>поширює</i> речення словами і словосполученнями; <i>складає</i> речення за поданими графічними схемами; <i>відновлює</i> зміст деформованих речень; <i>виявляє</i> в реченні однорідні члени (головні і другорядні); <i>виконує</i> навчальні вправи з реченнями з однорідними членами; <i>вживає</i> кому при однорідних членах речення в навчальних вправленнях;</p> <p><i>поєднує</i> однорідні члени речення сполучниками <i>і, та, а, але</i> (без повторення);</p> <p><i>складає</i> речення з однорідними членами, <i>поширює</i> їх залежними словами (добирає прикметники, що характеризують однорідні слова-іменники тощо); <i>правильно інтонує</i> речення з перелічуванням та протиставленням; <i>будує</i> речення з однорідними членами за зразком, за поданими схемами</p>

Іменник (18 годин)

Розширення уявлень про лексичне значення іменника (слова з абстрактним значенням: *радість, сум, сміливість* тощо).

Іменники-синоніми, іменники-антоніми, багатозначність окремих іменників. Вживання іменників у прямому і переносному значеннях. Спостереження за точним і влучним вживанням з ряду синонімів тих слів, які найбільше відповідають змістові.

Рід іменників. Віднесення іменника до одного з родів. Змінювання іменників за числами і відмінками. Формування умінь ставити іменники в початкову форму.

Зміна приголосних [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] перед закінченням *-і* в іменниках різного роду.

Спостереження за явищами чергування кореневих [і] з [е], [о] в окремих іменниках жіночого та чоловічого родів з основою на приголосний.

Закінчення іменників жіночого роду на *-а* в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж, ч, ш].

Закінчення іменників в орудному відмінку однини: закінчення *-єю* в іменниках жіночого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення *-єю* в іменниках на *-ія*; закінчення *-ем* в іменниках чоловічого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення *-ем* в іменниках з основою на [й].

Практичне засвоєння правопису закінчень найуживаніших іменників чоловічого роду на *-ар, -яр*.

Спостереження над паралельними закінченнями іменників чоловічого роду – назв істот у давальному і місцевому відмінках однини.

Спостереження за закінченнями іменників у множині (таблиця відмінювання). Вправи на вживання правильних відмінкових закінчень іменників у множині.

Розвиток умінь правильно використовувати прийменники з іменниками в різних відмінках.

Засвоєння літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*

Прикметник (20 годин)

Розвиток умінь упізнавати прикметники в тексті, спостереження за їх роллю у мовленні.

Прикметники-синоніми та прикметники-антоніми. Уживання прикметників у прямому та переносному значеннях. Спостереження за вживанням прикметників у текстах різних стилів: художньому і науковому (без термінів).

Змінювання прикметників за родами та числами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників. Розрізнення роду і числа прикметників у сполученнях з іменниками.

Відмінювання прикметників у сполученні з іменниками (таблиця відмінювання) в однині та множині. Граматичне питання до прикметника у сполученні з іменником.

Учень/учениця:

знає значущі частини слова: закінчення, частини основи – корінь, суфікс, префікс;
знаходить основу та закінчення в слові, поданому в кількох граматичних формах, корінь у ряду поданих спільнокореневих слів, суфікс, префікс у ряду слів з тими самим суфіксом, префіксом;
розрізняє спільнокореневі слова та форми того самого слова;

ділить на групи слова, що відповідають на питання різних частин мови (серед них числівники, прислівники – без уживання термінів).

Учень/учениця:

відносить до іменників слова з абстрактним значенням, які відповідають на питання *що?*;

добирає до поданого іменника 2-3 синоніми, антонім; *розкриває* значення (2-3) багатозначного іменника, *вводить* його в словосполучення, речення (у процесі виконання навчальних вправ);

визначає рід і число іменників; *змінює* іменники за числами і відмінками; *визначає* початкову форму іменника (називний відмінок однини), відмінок іменника в реченні у формі колективної навчальної роботи під керівництвом учителя;

змінює в процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед *-і* на м'які [з'], [ц'], [с']; голосний [і] на [о], [е]; *відображає* ці звукові явища на письмі (*нога – нозі, яблуко – в яблуці, рух – у русі*); (*ніч – п'єчі, ніч – нбчі, ночей, стіл – стола*);

вживає у процесі виконання навчальних вправ: у родовому відмінку іменників жіночого роду на *-а* закінчення *-и, -і* (*стіни, пісні, межі, кручі, груші*); в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого та жіночого роду з основою на м'який приголосний та [ж, ч, ш] закінчення *-єю* (*землею, межею, кручею, тишею*); *-ем* (*конем, ножем, мечем, споришем*);

закінчення *-єю* в іменниках жіночого роду на *-ія* (*лінія – лінією*); закінчення *-ем* в іменниках чоловічого роду на [й] (*гай – гаєм*);

перевіряє за словником закінчення в родовому й орудному відмінках іменників на *-ар, -яр* (*вівчарем, слюсарем, школярем, але малярю, столярю*);

використовує у мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду – назв істот у давальному і місцевому відмінках однини (*братові і брату, батькові і батьку, Василеві і Василю*).

користується навчальною таблицею відмінювання іменників у множині у процесі виконання вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень іменників; *правильно вживає* прийменники з іменниками в окремих відмінках;

уживає літературні форми закінчень *-ах* (*-ях*) іменників у місцевому відмінку множини (*по вікнах, по полях, на морях, по нобах, на горах*)

Учень/учениця:

відносить до прикметників слова, що означають різні ознаки предметів;

добирає до поданого прикметника 2-3 синоніми, антонім;

пояснює і *вживає* у мовленні прикметники у прямому і переносному значеннях у художніх і науково-популярних текстах;

<p>Зіставлення закінчень прикметників з основою на твердий та м'який приголосний в однині і множині.</p> <p>Побудова сполучень слів і речень з прикметниками в різних відмінкових формах, введення їх у текст.</p> <p>Визначення відмінків прикметників за відмінками іменників.</p> <p>Вимова і написання найуживаніших прикметників на -ський, -цький, -зький.</p> <p>Уживання ь перед закінченнями прикметників у родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках однини.</p> <p>Вимова і написання закінчень (-ий) у прикметниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини.</p> <p>Вживання відмінкових форм прикметників у множині. Закінчення -і у називному відмінку множини (вимова та правопис)</p> <p>Числівник (4 години) Загальне уявлення про числівник як частину мови.</p> <p>Вимова і правопис найуживаніших числівників, уживання їх у мовленні.</p> <p>Практичне засвоєння вимовляння і письма та відмінкових форм окремих числівників (11, 14, 16, 50, 60, 70, 80, 1000). Питання до кількісних і порядкових числівників.</p> <p>Словесні формули на означення показників часу протягом доби</p> <p>Займенник (7 годин) Поняття про займенник як частину мови. Спостереження за роллю різних займенників у тексті.</p> <p>Особові займенники. Займенники 1-3-ої особи однини і множини. Їх значення, синтаксична роль. Відмінювання особових займенників.</p> <p>Уживання займенників з прийменниками. Побудова сполучень слів і речень із займенниками в різних формах. Вправи на використання займенників для зв'язку речень у текстах. Удосконалення текстів, шляхом використання займенників замість лексичних повторів.</p> <p>Дієслово (18 годин) Повторення вивченого про дієслово (питання, значення, роль у реченні, зв'язок з іменниками). Узагальнення і розширення уявлень про лексичне значення дієслів. Спостереження за дієсловами різних семантичних груп.</p> <p>Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми, багатозначні дієслова. Вживання дієслів у прямому і переносному значеннях.</p>	<p>змінює прикметники за числами і в однині за родами; визначає рід і число прикметника за родом зв'язаного з ним іменника та за характерним закінченням; користується таблицею відмінювання прикметників, поданою в підручнику, у процесі виконання навчальних вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень прикметників;</p> <p>зіставляє і розрізняє відмінкові закінчення прикметників з орієнтацією на твердий і м'який приголосний основи;</p> <p>визначає в процесі виконання навчальних вправ відмінки прикметників за відмінками іменників (на основі встановлення зв'язку слів у реченні); дотримується правил вимови і написання прикметників на -ський, -цький, -зький; вживає букву ь для позначення м'якості кінцевого приголосного основи у відмінкових формах прикметників (синьої, давнього, братньою, літньому, у могутньому); правильно вимовляє і позначає на письмі форми прикметників жіночого роду у давальному і місцевому відмінках (зимовій, холодній, хорошій); дотримується м'якої і пом'якшеної вимови кінцевих приголосних основи прикметників у називному відмінку множини (хороші, далекі)</p> <p>Учень/учениця: впізнає серед слів числівники, ставить до них питання скільки? котрій? котра? котре? котрі? правильно вимовляє і пише числівники, передбачені програмою для 1-4 класів, форми родового відмінка числівників 50-80 (п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти); ставить питання до кількісних і порядкових (без уживання термінів) числівників; уживає правильні форми (за зразком у підручнику, поданим учителем) на означення часу протягом доби; будує словосполучення з числівниками за зразком, підстановочною таблицею</p> <p>Учень/учениця: упізнає серед слів займенники, які вказують на предмети, їх ознаки, кількість, але не називають їх; ставить питання до займенників; упізнає на слух і в текстах особові займенники; пояснює їх лексичне значення, роль у реченні; відмінює особові займенники за зразком; користується навчальною таблицею для визначення відмінків займенників у реченні; дотримується правила вживання займенників із прийменниками; будує словосполучення і речення з особовими займенниками; використовує займенники для зв'язку речень у тексті, з метою уникнення лексичних повторів.</p> <p>Учень/учениця: відносить до дієслів слова, що означають різні дії; пояснює лексичні значення дієслів; добирає дієслова до груп з різними лексичними значеннями (руху, праці, спілкування, сприймання, явищ природи тощо); добирає до поданого дієслова 2-3 синоніми, антонім; пояснює пряме і переносне значення дієслів, 2-3</p>
---	---

<p>Спостереження за роллю дієслів у текстах розповідного та описового характеру. Розвиток умінь вибирати з ряду дієслів те дієслово, яке найбільш відповідає мовній ситуації, уникати одноманітності у використанні дієслів в усних і письмових навчальних висловлюваннях різних типів.</p> <p>Неозначена форма дієслова (початкова форма).</p> <p>Спостереження за вживанням дієслів неозначеної форми у приказах і прислів'ях, порадах, інструкціях.</p> <p>Побудова порад, інструкцій.</p> <p>Часи дієслова. Змінювання дієслів за часами і числами.</p> <p>Змінювання дієслів за особами і числами у теперішньому і в майбутньому часі. Побудова речень з дієсловами різних особових форм теперішнього і майбутнього часу.</p> <p>Особові закінчення дієслів.</p> <p>Дієслова минулого часу.</p> <p>Змінювання дієслів у минулому часі за родами (в однині) і числами.</p> <p>Дієслова на <i>-ся</i> (літературна вимова і правопис).</p> <p>Спостереження за значенням дієслів на <i>-ся</i> у тексті.</p> <p>Утворення (за зразком) різних форм дієслів на <i>-ся</i> і вживання їх у реченнях, мовленні</p> <p>Прислівник (8 годин)</p> <p>Поняття про прислівник як частину мови (значення, питання, роль у реченні, зв'язок з дієсловами).</p> <p>Незмінюваність – основна граматична ознака прислівників.</p> <p>Прислівники, близькі і протилежні за значенням.</p> <p>Поширення речень (тексту) прислівниками. Побудова речень з однорідними членами, вираженими прислівниками.</p> <p>Спостереження за роллю прислівників у тексті. Вибір із поданих прислівників тих, які найбільше відповідають меті та типу висловлювання.</p> <p>Уживання прислівників під час побудови текстів.</p> <p>5. Повторення вивченого у початкових класах (4 години)</p> <p>Виконання навчальних і контрольних завдань.</p> <p>6. Правопис (протягом року)</p> <p>Український алфавіт.</p>	<p>значення багатозначного дієслова, вводючи їх у словосполучення, речення, зв'язні висловлювання;</p> <p><i>використовує</i> дієслова в навчальних вправах, у текстах розповідного та описового типу; <i>добирає</i> з-поміж поданих дієслів те, що найбільш відповідає мовленнєвій ситуації; <i>уникає</i> одноманітності у використанні дієслів із значенням руху, мовлення та ін.;</p> <p><i>впізнає</i> на слух та в письмових текстах неозначену форму дієслова; <i>добирає</i> неозначену форму до дієслів, поданих в інших формах; <i>використовує</i> неозначену форму у побудові навчальних текстів-інструкцій, порад;</p> <p><i>визначає</i> час дієслова у реченнях, тексті;</p> <p><i>змінює</i> дієслова за особами і числами в теперішньому і майбутньому часі за зразком (таблицею); <i>вживає</i> ці дієслівні форми в реченнях і зв'язних висловлюваннях;</p> <p><i>використовує</i> навчальну таблицю для визначення особи дієслів теперішнього і майбутнього часу, їх закінчень у різних особових формах;</p> <p><i>змінює</i> дієслова минулого часу за родами з опорою на навчальну таблицю та за зразком; <i>ставить</i> дієслова минулого часу в потрібну родову форму за питанням (<i>що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)</i>); <i>дотримується</i> літературної вимови і правопису дієслів на <i>-ся</i>; <i>утворює</i> і <i>пояснює</i> (за зразком) значення дієслів на <i>-ся</i>; <i>вживає</i> їх у побудові речень, у зв'язному мовленні</p> <p>Учень/учениця:</p> <p><i>розрізняє</i> серед поданих слів прислівники; <i>знає</i> їх основну граматичну ознаку – незмінюваність; <i>ставить</i> до них питання; <i>зв'язує</i> їх із дієсловами в словосполучення, <i>вводить</i> у речення; <i>поширює</i> речення найуживанішими прислівниками; <i>добирає</i> до поданого прислівника синоніми й антонім; <i>будує</i> речення з однорідними членами, вираженими прислівниками;</p> <p><i>пояснює</i> значення прислівників у тексті;</p> <p><i>вибирає</i> з-поміж поданих прислівник, який найбільше відповідає змісту речення, тексту.</p> <p>Учень/учениця:</p> <p><i>застосовує</i> здобуті протягом навчання в початкових класах мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань.</p> <p>Учень/учениця:</p> <p><i>знає</i> <i>напам'ять</i> українську абетку (алфавіт); <i>називає</i> букви на позначення голосних і приголосних звуків, парних дзвінків і глухих приголосних;</p> <p><i>розташовує</i> 10-12 слів у списку за абеткою (алфавітом), орієнтуючись на другу і третю літери у слові;</p> <p><i>знаходить</i> потрібне слово в навчальному словнику;</p> <p><i>користується</i> орфографічним словником для перевірки закінчення іменників чоловічого роду на приголосний у родовому відмінку (<i>будинку</i>, а не <i>будинка</i>, <i>кетяга</i>, а не <i>кетягу</i>);</p>
--	---

<p>Робота з орфографічним та іншими навчальними словниками.</p> <p>Використання орфографічного словника для перевірки закінчення іменників чоловічого роду з основою на приголосний у родовому відмінку.</p> <p>Правопис іменників, у яких при змінюванні кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням <i>-і</i> змінюються на [з'], [ц'], [с']; кореневий [і] в окремих іменниках чоловічого і жіночого роду змінюється на [е], [о].</p> <p>Правопис закінчень іменників жіночого роду на <i>-а</i> в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж], [ч], [ш].</p> <p>Правопис закінчень іменників в орудному відмінку однини: закінчення <i>-ею</i> в іменниках жіночого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення <i>-єю</i> в іменниках на <i>-ія</i>; закінчення <i>-ем</i> в іменниках чоловічого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення <i>-єм</i> в іменниках з основою на [й].</p> <p>Практичне засвоєння правопису закінчень найуживаніших іменників чоловічого роду на <i>-ар</i>, <i>-яр</i>.</p> <p>Правопис відмінкових закінчень іменників у множині.</p> <p>Закінчення іменників у місцевому відмінку множини.</p> <p>Уживання <i>ь</i> перед закінченнями прикметників у родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках однини.</p> <p>Написання закінчення (<i>-ій</i>) у прикметниках жіночого роду у давальному і місцевому відмінках однини.</p> <p>Правопис закінчення <i>-і</i> у прикметниках називного відмінка множини.</p> <p>Правопис найуживаніших числівників.</p> <p>Роздільне написання прийменників із займенниками.</p> <p>Вживання приставної букви <i>н</i> у займенниках 3-ї особи після прийменників.</p> <p>Закріплення правопису <i>не</i> з дієсловами.</p> <p>Правопис ненаголошених особових закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу (опора на наголошені форми та на форму 3-ї особи множини).</p> <p>Правопис дієслів на <i>-ся</i>.</p> <p>Практичне ознайомлення з правописом найуживаніших прислівників.</p> <p>Використання орфографічного словника для перевірки правильного написання прислівників.</p>	<p><i>відображає</i> на письмі явища чергування приголосних [г], [к], [х] із [з'], [ц'], [с'] та голосного [і] з [е], [о] (<i>нога – на нозі, яблуко – в яблуці, рух – у русі</i>) (<i>ніч – пєчі, ніч – нєчі, нєчєй, кінь – коня</i>);</p> <p><i>вживає</i> у процесі виконання навчальних вправ: у родовому відмінку іменників жіночого роду на <i>-а</i> закінчення <i>-и -і</i> (<i>стїни, пісні, межї, кручі, груші</i>); в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого та жіночого роду з основою на м'який приголосний та [ж], [ч], [ш] закінчення <i>-ею</i> (<i>землею, межею, кручею, тишею</i>); <i>-ем</i> (<i>конем, ножем, мечем, споришем</i>); закінчення <i>-єю</i> в іменниках жіночого роду на <i>-ія</i> (<i>лінія – лінією</i>); закінчення <i>-єм</i> в іменниках чоловічого роду на [й] (<i>гай – гаєм</i>);</p> <p><i>перевіряє</i> за словником закінчення в родовому й орудному відмінках іменників на <i>-ар</i>, <i>-яр</i> (<i>вївчарем, слюсарем, школярем, але малярем, столярем</i>); <i>користується</i> навчальною таблицею відмінювання іменників у множині у процесі виконання вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень іменників; <i>вживає</i> закінчення <i>-ах (-ях)</i> в іменниках місцевого відмінка множини (<i>по вікнах, по полях, на морях, по нєбах, на гєрах</i>);</p> <p><i>уживає</i> букву <i>ь</i> для позначення м'якості кінцевого приголосного основи у відмінкових формах прикметників (<i>синьєй, давньєго, братньєю, лїтньєму, у мєгутньєму</i>);</p> <p><i>правильно позначає</i> на письмі закінчення прикметників жіночого роду у давальному і місцевому відмінках (<i>зимєвій, холодній, у хорєшїй</i>); <i>дотримується</i> правила написання прикметників у називному відмінку множини (із закінченням <i>-ї</i>); <i>правильно записує</i> числівники <i>11, 14, 16, 50, 60, 70, 80, 1000</i>; форми родового відмінка числівників <i>50-80</i> (<i>п'ятдесяти, шїстдесяти, сімдесяти, вісімдесяти</i>); <i>пише</i> займенники окремо від прийменників; <i>уживає</i> приставну літеру <i>н</i> після прийменників у займенниках 3-ї особи (<i>бїля ньєго, з нею, при них</i> та ін.);</p> <p><i>знає</i> і <i>дотримується</i> правила окремого написання <i>не</i> з дієсловами;</p> <p><i>використовує</i> форми 3-ї особи множини та опорні форми дієслів з наголошеним закінченням для перевірки ненаголошених особових закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу (<i>ходить, бо кричить</i>);</p> <p><i>дотримується</i> правила правопису дієслів на <i>-ся</i>; <i>дотримується</i> правил правопису найуживаніших прислівників, зокрема, передбачених програмою для запам'ятовування;</p> <p><i>використовує</i> орфографічний словник для перевірки правильного написання прислівників у процесі виконання навчальних вправ і творчих робіт;</p> <p><i>правильно вживає</i> розділові знаки в кінці речень; <i>стисує</i> рукописний і друкований текст обсягом 70-90 слів; <i>дотримується</i> правил оформлення письмової роботи, правил правопису і каліграфії; <i>зїставляє</i> написане зі зразком, <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>записує</i> під диктування текст обсягом 70-90 слів, який складається зі слів, що пишуться за фонетичним принципом та за правилами, вивченими в 2-4 класах і визначеними програмою для самостійного застосування учнями, а також за правилами, які були опрацьовані на уроках з допомогою вчителя; слова,</p>
--	---

<p>Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування слів, речень, текстів за орфографічними правилами, вивченими в 2-4 класах. Контрольний диктант.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні протягом навчального року мають запам'ятати: <i>аеродром, будь ласка, ввечері, вдень, взімку, вісімдесяти, влітку, восені, вперед, вранці, вчора, гардероб, гектар, гвинтівка, до побачення, держава, дисципліна, ззаду, інженер, кілометр, ліворуч, мізінець, мільйон, назад, напам'ять, океан, поперед, посередині, портрет, праворуч, п'ятдесят, п'ятдесяти, п'ятсот, революція, республіка, сигнал, сімдесяти, телеграма, телефон, температура, тепер, трамвай, тролейбус, фанера, фартух, футбол, цемент, чернетка, шеренга, шістнадцять, шістдесят, шістдесяти, шістсот, щогодінни, щоденно, щотижня (56).</i></p> <p>7. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року) Технічні навички. Графічні навички.</p> <p>Закріплення й удосконалення письма великих, малих букв та пунктуаційних знаків.</p> <p>Індивідуальні особливості письма. Розвиток швидкості письма.</p> <p>Оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо на дошці без графічної сітки</p>	<p>передбачені програмою 1-4 класів для запам'ятовування; <i>правильно тлумачить, вимовляє і пише</i> слова, передбачені програмою для 1-3 та для 4 класу.</p> <p>Учень/учениця:</p> <p><i>дотримується</i> гігієнічних та технічних правил письма; <i>вільно рухає</i> пальцями і передпліччям під час письма у рядку; <i>пише правильно</i> букви, їх поєднання, пунктуаційні знаки; <i>акуратно виправляє</i> нерозбірливі форми графем та їх поєднання; <i>безвідривно поєднує</i> елементи букв <i>х, ж, ю</i>; <i>змінює</i> форми букв, їх поєднань, пунктуаційних знаків, зберігаючи розбірливість письма; <i>безвідривно поєднує</i> до 6 графем (<i>сир, вуж, день, глум; злива, земля; очерет, апетит</i> тощо) у словах вправ підручника та інших посібників; <i>прискорює</i> письмо у межах своїх фізіологічних можливостей, зберігаючи його розбірливість та дотримуючись гігієнічних і технічних правил; <i>оформлює</i> письмову роботу відповідно до вимог, зазначених в «Інструктивно-методичних матеріалах щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів»; <i>контролює</i> своє письмо на дошці без сітки: <i>дотримується</i> лінійності письма на дошці без сітки, <i>зберігає</i> пропорційність букв</p>
---	--

III. Соціокультурна змістова лінія

Соціокультурна змістова лінія передбачає загальнокультурний розвиток молодших школярів та підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі і реалізується через виховні цілі уроків української мови шляхом використання текстів такої тематики (тематика текстів не розписана по класах, але передбачає її використання з урахуванням вікових особливостей і потреб учнів відповідного класу).

Сім'я: повага до старших членів родини, допомога їм, професії батьків, сімейні свята, культура прийому гостей, сімейний відпочинок (подорожі, пікніки, екскурсії тощо), дозвілля, заняття за інтересами, режим дня, самообслуговування, турбота про здоров'я, загартування, заняття спортом, гігієнічні вимоги до користування телевізором, комп'ютером.

Школа: ставлення до школи, повага до вчителів, дружні стосунки з однокласниками, взаємодопомога, дружба, ставлення до новачків у класі, шкільні свята і традиції, шкільна бібліотека, шкільні гуртки (факультативи), інші позакласні заходи.

Громадські місця: правила етикетної поведінки в транспорті, магазині, поліклініці, аеропорту, кінотеатрі, музеї, зоопарку, цирку, на вулиці, ігрових майданчиках, вокзалі, екскурсії, виставці, концерті, під час спілкування мобільним телефоном, правила поведінки зі знайомими і незнайомими людьми різного віку і статусу.

Рідний край: назва рідного міста чи села, вулиці, річки, природа рідного краю, поведінка на природі, турбота про природу, історичне минуле, визначні місця, відомі люди, традиції, добрі справи для покращання рідного краю.

Батьківщина: назва, державні символи, розташування України в Європі, Україна – спільний дім для всіх народів, які її населяють, роль української мови як державної, державні свята, події історичного минулого, відомі люди минулого й сьогодення, українські національні символи, традиції, народні свята, дитячі фольклорні твори, повага до людей інших національностей, їхніх звичаїв і традицій.

IV. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
-----------------------------	---

<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року) Організація робочого місяця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу</p>	<p>Учень/учениця: <i>своєчасно</i> готується до уроку; <i>тримає в порядку</i> своє робоче місце та навчальне приладдя; <i>визначає</i> під керівництвом учителя мету навчання; <i>дотримується</i> режиму навчальної діяльності; <i>працює</i> швидко і зосереджено; <i>приступає</i> до виконання самостійної роботи після її обдумування; <i>раціонально розподіляє</i> час для виконання певної роботи; <i>цінує</i> час – власний та інших людей; <i>виконує</i> всі настанови вчителя; <i>слухає</i> і <i>коментує</i> відповіді однокласників; <i>взаємодіє</i> з іншими учасниками навчальної діяльності (у парі, малій групі)</p>
<p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування у процесі навчання</p>	<p>Учень/учениця: <i>орієнтується</i> в методичному апараті підручника (<i>розуміє</i> значення всіх символів, кольорових шрифтових позначень); <i>швидко знаходить</i> потрібний матеріал; <i>працює</i> з навчальними посібниками, роздатковим матеріалом; <i>користується</i> довідниковою літературою (навчальними словниками, довідниками тощо); <i>шукає</i> нову інформацію в різних джерелах; <i>розповідає</i> чітко, послідовно; <i>міркує</i> взаємопов'язаними судженнями в ході монологічного повідомлення; <i>відтворює інформацію</i> з елементами логічної обробки матеріалу (виділення основної думки, встановлення зв'язку між відомим і невідомим матеріалом тощо); <i>спілкується</i> належним чином під час виконання групових і колективних завдань</p>
<p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленнєвих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових ситуаціях</p>	<p>Учень/учениця: <i>визначає</i> головне; <i>самостійно робить</i> висновок із пояснення вчителя; <i>користується</i> порівнянням та аналогією як засобами встановлення нових ознак і якостей; <i>класифікує</i> і <i>групує</i> вивчений матеріал; <i>знаходить</i> і <i>пояснює</i> причиново-наслідкові зв'язки; <i>користується</i> прийомами осмисленого запам'ятовування (план, опорні слова); <i>висловлює</i> аргументовані критичні судження; <i>доводить</i> правильність певного судження та власної думки; <i>виконує</i> творчі завдання; <i>застосовує</i> мисленнєві операції, мовні знання і мовленнєві вміння в життєвих ситуаціях для розв'язання важливих проблем</p>
<p>4. Формування контрольньо-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	<p>Учень/учениця: <i>використовує</i> засвоєні способи перевірки орфограм; <i>знаходить</i> і <i>виправляє</i> граматичні та стилістичні помилки; <i>контролює</i> послідовність виконання роботи за самостійно складеним планом; <i>здійснює</i> взаємоперевірку; <i>оцінює</i> усні відповіді, письмові роботи – власні та однокласників; <i>висловлює</i> оцінні судження</p>